

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.15

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2024.18>*М. Г. Кузнєцов**orcid.org/0009-0009-7068-3138**кандидат юридичних наук,
адвокат*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Постановка проблеми. Корупція у виборчому процесі є однією з найсерйозніших загроз для функціонування демократії і правопорядку. Вона негативно впливає на справедливість виборів, легітимність політичних інститутів і довіру громадськості до політичної системи. На жаль, корупційні практики виявляються в різних формах, від підкupu виборців до фальсифікації результатів голосування, що суттєво спотворює демократичний процес і порушує основоположні принципи справедливих виборів. Незважаючи на численні спроби реформування виборчих процедур, корупція продовжує залишатися нагальною проблемою, що обумовлено кількома факторами. По-перше, існує недостатність прозорості і відкритості у виборчих процесах, що створює сприятливе середовище для маніпуляцій та зловживань. По-друге, проблеми із законодавчою та інституційною базою, включаючи нерегульоване фінансування виборчих кампаній і слабкість контролю, дозволяють виникати корупційним практикам. По-третє, недостатній рівень правової свідомості громадян і недемократичні аспекти виборчої системи також сприяють розповсюдженню корупції. Оскільки корупція у виборчому процесі є складним і багатограним явищем, яке постійно адаптується до змін в законодавстві та політичному контексті, необхідно систематично і всебічно вивчати ці аспекти. Важливо ідентифікувати конкретні фактори, що сприяють виникненню корупції, та розробити ефективні стратегії для її запобігання та подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень у сфері порушень виборчих прав в Україні показує значний обсяг наукових праць, що зосереджуються на різних аспектах корупції та кримінальних правопорушень у виборчому процесі. Дослідження фокусуються на класифікації злочинів проти виборчих прав, зокрема, на різних формах порушень та їх юридичній кваліфікації. Вчені підкреслюють необхідність удосконалення правозастосування, враховуючи нові виклики, такі як розвиток

інформаційних технологій та зростання числа кібератак на виборчі системи. Останні публікації підкреслюють потребу в ретельному аналізі ефективності кримінально-правових норм, що стосуються виборчих прав, зокрема статей Кримінального кодексу України. Відзначено проблеми з доказовою базою під час розслідування таких злочинів і недостатню практичну реалізацію відповідних норм у судовій практиці. Серед інших важливих досліджень можна відзначити роботи В.М. Трепака, що зосереджуються на теоретико-прикладних аспектах запобігання та протидії корупції в Україні. В.В. Побережний розглядає сутність та причини корупції в системі органів державної влади, а М.В. Фоміна і В.В. Кузьменко аналізують форми і класифікацію корупційних відносин. І. Тимошенко досліджує зв'язок між виборами та корупцією, а також заходи запобігання. Н. Лесько фокусується на типології корупційних проявів у поліції, а Л.І. Каленіченко і Д.В. Слинько вивчають поняття, ознаки та види корупції. Корчак Н. і Корчак Я. розглядають правовий аспект запобігання політичній корупції, а Жовнір О. аналізує функції державного управління у боротьбі з корупційними проявами. Ці публікації забезпечують глибоке розуміння природи корупції у виборчому процесі, а також окреслюють основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення, що є важливими для розробки ефективних стратегій боротьби з корупцією у виборчих процесах.

Метою є комплексний аналіз корупції та проблем кримінальної відповідальності у виборчому процесі з акцентом на виявлення її основних причин, форм і наслідків.

Виклад основного матеріалу. Етимологічний аналіз терміну «корупція» виявляє його складне та різноманітне походження. Згідно з деякими дослідниками, цей термін походить від латинського слова «*corruptio*», що перекладається як «підкуп» або «продажність» і зазвичай відноситься до осіб, що мають владні повноваження. Інші науковці вважають, що слово має корені у давньоримських термінах «*correi*» (група осіб,

що виконують обов'язки) та «gumpere» (знищувати, порушувати, купувати), що разом формують конструкцію «corgumpere», яка описує дії групи осіб, що порушують соціальний порядок. Ці інтерпретації формують основу для розуміння та визначення поняття «корупція» [1].

Юридичний словник визначає корупцію як зловживання владою, яке включає в себе підкуп посадових осіб та недотримання ними своїх обов'язків з метою особистого збагачення через отримання підкупу або надання хабарів [2].

З етимологічного аналізу терміну «корупція» можна виділити такі ключові характеристики цього явища:

- Дії вчиняються особою зі спеціальним правовим статусом, зазвичай посадовою особою;
- Операції здійснюються в межах службового становища, пов'язаного з використанням посадовою особою своїх повноважень;
- Представляє собою форму зловживання владою;
- Метою є особисте збагачення [3].

Корупційні прояви можуть виявлятися в усіх сферах суспільства, але особливо важливими є їх прояви в виборчому процесі. Багато дослідників, зокрема І. Тимошенко, розглядають корупцію у виборчому процесі як специфічну форму політичної корупції. Це включає дії, спрямовані на купівлю або продаж владних повноважень, коли кандидати на посади отримують ці повноваження, а їхні підтримувачі намагаються вплинути на майбутні рішення через лобіювання, протекціоналізм та інші методи [4].

Корупція у виборчому процесі є зловживанням владою, яке включає незаконні або неетичні дії, що мають на меті маніпулювання виборчим процесом для отримання неправомірних переваг чи вигод. Це може проявлятися у купівлі голосів, фальсифікації результатів виборів, тиску на виборців або кандидатів, використанні адміністративних ресурсів для підтримки певних кандидатів та нечесному фінансуванні виборчих кампаній.

Протягом виборчого процесу можуть виникати різні корупційні ризики. І. Кушнарьов зазначає, що ці ризики виявляються у спробах народного депутата неправомірно використовувати свої повноваження для отримання ресурсів з державного бюджету для підкупу чи маніпуляцій з виборцями з метою подальшого переобрання. Вчений наводить кілька прикладів проявів політичної корупції в діяльності народного обранця:

- Завищення вартості рішень;
- Конфлікт інтересів;
- Тіньове або непрозоре лобіювання;
- Лобіювання, пов'язане з переходом до іншої фракції для отримання фінансування на об'єкти, розташовані в його виборчому окрузі;

– Лобіювання без переходу до іншої фракції – «правильне» голосування незважаючи на рішення фракції та обіцянки виборцям для отримання подальшого фінансування на об'єкти в виборчому окрузі;

– Ігнорування та бездіяльність щодо проблем, що включені до суспільного порядку денного [5].

Узагальнюючи, варто відзначити, що корупція у виборчому процесі є динамічним явищем, яке адаптується до змін у законодавстві, суспільстві та політичному контексті, проте залишається негативним і шкідливим. Тому для протидії корупції необхідно виявити її негативні наслідки та розробити ефективні стратегії запобігання і боротьби. Запобігання є ключовим аспектом у боротьбі з будь-якими порушеннями закону, тому у протистоянні корупції важливо акцентувати увагу на її попередженні.

Корупційні явища часто спричиняються численними процедурами, що стосуються видачі дозволів, обмеженням та відсутністю адекватних механізмів і правових гарантій для захисту інтересів громадян у взаємодії з державними органами. Організаційні аспекти корупції включають дисбаланс між правами і обов'язками державних службовців, нестабільність їх службового статусу та низький рівень оплати праці.

Серед основних чинників, що ведуть до корупції, варто зазначити слабкість громадянського суспільства та його віддаленість від органів влади. Демократичні держави здатні ефективно вирішувати проблеми завдяки активній участі громадських інститутів. Корупція, як в Україні, так і в інших країнах, проникає на всі рівні суспільства, охоплюючи представників влади, політиків, підприємців та громадські організації.

Негативні наслідки корупції впливають як на суспільство, так і на державу в цілому. Вона представляє серйозну загрозу економічній безпеці країни. Крім того, корупція порушує конкурентні механізми ринку, оскільки часто прибуток отримується не завдяки конкурентоспроможності, а через неправомірні переваги. Це веде до зниження ефективності ринку та дискредитації ринкової конкуренції [6].

Причини корупції у виборчому процесі обумовлені рядом факторів, що сприяють виникненню та поширенню корупційних явищ у цій сфері. Серед них:

1. Недостатній рівень прозорості та відкритості виборчих процедур, що створює сприятливі умови для зловживань і маніпуляцій.

2. Недемократичні аспекти у виборчих системах, які ускладнюють участь громадян у виборах і створюють можливості для підкупу та впливу.

3. Неefективний контроль за фінансуванням виборчих кампаній, що дозволяє використання

неправомірних фінансових ресурсів і вплив великих корпорацій на політичний процес.

4. Низький рівень освіченості та свідомості виборців, що робить їх більш вразливими до маніпуляцій і підкупу.

5. Відсутність ефективних механізмів розслідування та покарання корупційних порушень, що призводить до безкарності та сприяє новим порушенням [7].

Причини корупції у виборчому процесі тісно пов'язані з недостатньою регуляцією фінансування виборчих кампаній, відсутністю прозорості та відкритості виборчих процедур, а також недемократичними аспектами виборчих систем. Ці фактори створюють умови для зловживань і маніпуляцій, порушуючи принципи демократії та підриваючи легітимність політичного волевиявлення.

Корупція у виборчому процесі має численні причини та фактори, що сприяють її поширенню. Однією з основних причин є недостатня регуляція фінансування виборчих кампаній, що створює можливості для неправомірного впливу бізнес-структур та індивідуальних донорів на політичні процеси через підкуп виборців або політиків. Недостатня прозорість та відкритість виборчих процедур також є суттєвими факторами, оскільки вони сприяють зловживанням і маніпуляціям, таким як підробка голосів чи втручання в підрахунок голосів.

Низький рівень інформованості серед виборців також сприяє поширенню корупції, оскільки це робить їх вразливими до маніпуляцій і підкупу з боку політичних сил. Недемократичні аспекти виборчої системи, такі як система голосування або привілеї, надані певним політичним силам, можуть створювати нерівні умови для учасників виборчого процесу та сприяти корупційним практикам.

Ці причини часто взаємодіють, формуючи складну і вразливу систему, яка стимулює корупційні дії і порушує демократичні принципи виборчого процесу. Розуміння цих причин є ключовим для розробки ефективних стратегій і заходів для запобігання та боротьби з корупцією у виборчих процесах, що є важливим для забезпечення інтегритету і легітимності демократичних виборів.

Загалом, причини корупції у виборчому процесі різноманітні і включають недостатню регуляцію фінансування виборчих кампаній, недемократичні практики у виборчій системі, недостатню прозорість і відкритість у виборчих процедурах, а також низький рівень політичної культури громадян. Ці фактори створюють умови для зловживань і маніпуляцій, підриваючи довіру до політичної системи і загрожуючи її легітимності. Для ефективної боротьби

з корупцією у виборчих процесах необхідний комплексний підхід, що включає зміцнення законодавства, підвищення прозорості і відкритості виборчих процедур, а також активну участь громадян у політичному житті і контроль за владними структурами.

Л.В. Гапоненко акцентує на критичній проблемі корупції у сфері виборчого права. Зокрема, він зазначає, що значна частина кандидатів на політичні посади вдається до корупційних практик під час виборчих кампаній, намагаючись вплинути на основні принципи виборчого процесу. Одним з найпоширеніших способів корупційних маніпуляцій є купівля голосів виборців. Історія українських виборів містить численні випадки таких практик: роздача продуктових наборів, надання грошової «допомоги» та інші подібні дії [8].

Маніпуляції та фальсифікація виборів стали серйозною і поширеною проблемою у сучасному виборчому процесі в Україні. Впроваджуються нові та вдосконалені методи для унеможливлення чесних та прозорих виборів. Наприклад, одна з форм фальсифікації – це «голосування мертвих душ», коли використовується голосування громадян, які вже померли або не мешкають в Україні. Також відзначаються різні механізми під час підрахунку голосів, включаючи використання «фейкових» виборчих бюлетенів. Сучасні методи фальсифікації також включають включення технічних кандидатів до списків виборців, де прізвища або ініціали кандидатів збігаються, що викликає плутанину серед виборців. Крім того, використання канцелярських товарів зі зникаючими чорнилами є поширеним методом фальсифікації та псування виборчих бюлетенів [9].

Подолання корупції у виборчому процесі можливе шляхом реалізації кількох стратегічних заходів. По-перше, необхідно зміцнити правову основу, зокрема, удосконаливши виборче законодавство та забезпечивши ефективну правову відповідальність за корупційні порушення в контексті виборчих процесів. По-друге, слід підвищити рівень прозорості та відкритості у виборчих процедурах, зокрема, через публікацію інформації про фінансування політичних партій та кампаній, а також забезпечення доступу до інформації про виборчі процеси для громадськості та міжнародних спостерігачів. По-третє, важливо розвивати механізми контролю та нагляду за виборчими процесами, залучаючи громадські організації та незалежних спостерігачів, а також забезпечуючи незалежність і ефективність виборчих комісій [10].

Запровадження електронного голосування може стати значним кроком у боротьбі з корупцією у виборчому процесі. Така технологія може

зменшити ймовірність маніпуляцій з голосуванням і фальсифікації результатів. Електронне голосування забезпечує більшу прозорість і безпеку виборчого процесу, оскільки кожен голос автоматично фіксується і не може бути змінений без сліду. Крім того, електронне голосування може сприяти залученню більшої кількості виборців до участі у виборах, оскільки воно є більш зручним і швидким способом голосування. Збільшення участі громадян може зменшити можливість корупційного впливу на результати виборів, оскільки більша кількість голосів робить спроби фальсифікації менш ефективними.

Проте електронне голосування також має свої виклики і ризики, такі як питання безпеки і захисту даних, а також доступність для всіх груп населення. Однак, за умови належного впровадження та врахування зазначених аспектів, електронне голосування може стати важливим інструментом у боротьбі з корупцією у виборчих процесах [11].

Узагальнюючи, один з можливих підходів до вирішення цих проблем може включати: гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами та сучасними вимогами; підвищення правової свідомості серед громадян; зміни в економічній сфері країни; посилення юридичної відповідальності за порушення під час виборчого процесу тощо. Важливо зауважити, що ці заходи можуть бути ефективними лише при їх комплексному застосуванні.

Висновки. Корупція у виборчих процесах становить серйозну загрозу для демократії, правопорядку та суспільного розвитку. Ця проблема вимагає комплексного підходу та термінових заходів для її подолання. Ключовими аспектами є зміцнення законодавчої бази, забезпечення прозорості та відкритості виборчих процедур, активна участь громадян у політичному житті та вдосконалення механізмів контролю за виборчими процесами. Лише спільні зусилля громадян, політичних сил, громадських організацій і державних інститутів можуть призвести до суттєвого зменшення корупції у виборчих процесах та гарантувати демократичний і справедливий виборчий процес.

Корупція у цій сфері є складною і багатогранною проблемою, що вимагає детального аналізу та глибокого розуміння. Ознаки корупції у виборчих процедурах охоплюють різноманітні форми зловживання владою, спрямовані на отримання особистої вигоди чи маніпулювання результатами виборів.

Аналіз причин корупції у виборчих процесах свідчить про її комплексність і багатогранність. Виявлення цих причин є важливим етапом для розуміння та боротьби з даною проблемою. Фак-

тори, такі як слабкість інституцій, економічна нестабільність, недостатній рівень правової свідомості громадян та інші, формують середовище, яке сприяє розповсюдженню корупції у виборчих процедурах. Розуміння цих причин є ключовим для розробки ефективних стратегій запобігання та протидії корупції у виборчих процесах.

Підсумовуючи, ідентифікація та дослідження можливих шляхів подолання корупції у виборчих процесах є критично важливими для покращення демократичних процесів та забезпечення прозорості і легітимності виборів. Впровадження електронного голосування, підвищення рівня правової культури, зміцнення юридичної відповідальності та співпраця з міжнародними організаціями можуть стати ефективними інструментами у боротьбі з корупцією під час виборчих процесів. Реалізація комплексного набору таких заходів сприятиме створенню більш справедливого, демократичного та довірчого виборчого середовища, яке відповідатиме вимогам сучасного суспільства.

Література

1. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. на здобут. наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2020. 481 с.
2. Побережний В.В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pwodv.pdf>.
3. Фоміна М.В., Кузьменко В.В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. Економічний вісник університету. 2013. Вип. 21(1). С. 182–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu201321\(1\)31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu201321(1)31).
4. Тимошенко І. Вибори та корупція: сутність, причини, заходи запобігання. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. № 2(11). С. 7–11.
5. Лесько Н. Типологія корупційних проявів у поліції. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 3. С. 146–152.
6. Каленіченко Л. І., Слинько Д. В. Поняття, ознаки та види корупції. Право і безпека. 2022. № 1. С. 39–46.
7. Корчак Н., Корчак Я. Запобігання та протидія політичній корупції: правовий аспект. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 1. С. 34–44.
8. Жовнір О. З. Дослідження протидії корупційним проявам через аналіз окремих функцій державного управління. Держава і право: de lege praeterita, instante, futura: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 27–28 листопада 2009 р.). Одес. нац. юрид. акад. Миколаїв: Іліон, 2009. С. 159–160.
9. Захарчук О. З. Використання досвіду органів влади зарубіжних країн у боротьбі з корупційними правопорушеннями в Україні: адміністративно-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2012. 218 с.
10. Мисишин О. С. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність аспектів. Вісник

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Питання політології. 2021. № 38.

11. Яцків І. І. Механізм, причини та заходи протидії корупції: загальна характеристика. Держава і закон: теорія, практика, методика : зб. наук. пр. Івано-Франківськ. 2018. № 3. С. 155–163.

12. Тертишник В. М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с. ISBN 978-617-566-725-5

Анотація

Кузнєцов М. Г. Правове забезпечення виборчих прав: проблеми кримінальної відповідальності та корупційних правопорушень. – Стаття.

У статті розглянуто проблему корупції та кримінальної відповідальності у виборчих процесах, яка є серйозною загрозою для демократії, правопорядку та суспільного розвитку. Основна увага зосереджена на складності і багатогранності цього явища, яке вимагає комплексного підходу для подолання. Аналізу підлягають різноманітні форми корупційних проявів, включаючи купівлю голосів виборців, маніпуляції під час підрахунку голосів та фальсифікацію виборчих результатів. Досліджено основні причини корупції у виборчому процесі, серед яких відзначено слабкість інституцій, економічну нестабільність, недостатній рівень правової свідомості громадян та інші фактори, що сприяють виникненню корупційних практик. Виявлення цих причин є критично важливим для розроблення ефективних стратегій запобігання та протидії корупції у виборчих процедурах. Стаття також акцентує увагу на необхідності зміцнення законодавчої бази, забезпечення прозорості та відкритості виборчих процесів, активізації участі громадян у політичному житті та вдосконалення механізмів контролю. Розглянуто можливості впровадження електронного голосування як одного з інструментів для боротьби з корупцією, зокрема, його потенціал у зменшенні маніпуляцій та фальсифікацій. У висновках наголошується, що вирішення проблеми корупції у виборчих процесах потребує комплексного підходу, що включає зміцнення законодавства, підвищення правової культури, і співпрацю з міжнародними організаціями. Лише за допомогою зусиль громадян, політичних сил, громадських організацій та державних інститутів можна досягти значного зменшення корупції та забезпечити демократичний і справедливий виборчий процес. Стаття спрямована на підвищення обізнаності про корупційні ризики у виборчих

процесах та надання рекомендацій щодо покращення виборчих систем для досягнення більшої прозорості і справедливості в демократичних виборах.

Ключові слова: виборчі права, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України, корупція, корупційні злочини, виборчий процес.

Summary

Kuznietsov M. H. Legal support of electoral rights: problems of criminal liability and corruption offenses. – Article.

The article deals with the problem of corruption and criminal liability in electoral processes, which is a serious threat to democracy, law and order and social development. The main focus is on the complexity and multifaceted nature of this phenomenon, which requires a comprehensive approach to overcome. Various forms of corruption are analyzed, including vote buying, manipulation of the vote count and falsification of election results. The main causes of corruption in the electoral process are investigated, including the weakness of institutions, economic instability, insufficient legal awareness of citizens and other factors that contribute to the emergence of corrupt practices. Identifying these causes is critical for developing effective strategies to prevent and combat corruption in electoral procedures. The article also emphasizes the need to strengthen the legislative framework, ensure transparency and openness of electoral processes, enhance citizen participation in political life, and improve control mechanisms. The author considers the possibilities of introducing electronic voting as one of the tools for fighting corruption, in particular, its potential to reduce manipulation and fraud. The conclusions emphasize that solving the problem of corruption in electoral processes requires a comprehensive approach, including strengthening legislation, improving legal culture, and cooperation with international organizations. Only through the efforts of citizens, political forces, civil society organizations and state institutions can a significant reduction in corruption be achieved and a democratic and fair electoral process be ensured. The article aims to raise awareness of corruption risks in electoral processes and provide recommendations for improving electoral systems to achieve greater transparency and fairness in democratic elections.

Key words: electoral rights, criminal liability, Criminal Code of Ukraine, corruption, corruption crimes, electoral process.